

Tema Editörlerinden...

Mülkiye Dergisinin bu sayısı “toplumsal cinsiyet” temalı olarak çıkıyor. Geçmişte konu ile ilgili yazılar, çok sık olmasa da, Dergide yer aldı ama bu konu ilk kez sayı teması olarak ele alınıyor. “Kadın çalışmaları”nın akademik bir disiplin haline gelişi en fazla otuz yıllık bir tarihe sahip. Kadın çalışmaları alanının akademide yarattığı dönüşüm ve toplumsal analizlere sunduğu ufuk açıcı eleştirel yaklaşımın etkisi altında, “toplumsal cinsiyet çalışmaları” daha kapsayıcı bir alan olarak ortaya çıktı. Bu alanın akademide görünürlüğü ise belki sadece son on yılın gelişimi.

“Toplumsal cinsiyet”in bir kavram ve bir toplumsal değişken olarak ele alınmaya başlanması yeni olmakla birlikte, ışık tuttuğu alanlar ve işaret ettiği olgular akademik alanlarda hızla popüler olma eğiliminde. Çünkü toplumsal tahakkümün mekanizmalarının inşası, iktidar ilişkilerinin benimsenip içselleştirilmesi ve baskıya karşı direniş pratiklerinin analizi açısından “toplumsal cinsiyet” kavramı çok geniş anlama-analiz etme olanakları sunuyor. Bugün dünyada kafa yorulan birçok olgunun toplumsal cinsiyet değişkenini dikkate almadan anlaşılır olamayacağını artık herkes kabul ediyor. Örneğin erkeklerin, inançları yanı sıra, “erkeklik ispatı” uğruna ‘gönüllü’ olarak savaşa gitmeleri ile oluşan –etnik, dinsel, kavimsel- sayısız yerel çatışmanın siyasal olarak önlenemezliği, eğitimsiz ve yoksul kesim kadın emeğinin –aynı kesim erkek emeğine kıyasla- daha ucuz olduğu için küresel sermayenin yeni göz bebeği haline gelmesi, İslamcılığın dünya çapındaki siyasal güç haline gelmesinde müslüman kadınların beden ve örtünme pratiğinin oluşturduğu simgesel siyasetin oynadığı temel rol bunlara verilebilecek birkaç örnek.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere “toplumsal cinsiyet” kavramı bize, doğal-biyolojik ve ‘kendiliğinden’ gibi görünen olguların aslında cinsiyete dayalı tahakküm ilişkilerinin sayesinde inşa edildiğini gösteriyor. Bu sayede örneğin erkek-aile reisi odaklı aile modeli ile kapitalist işgücü piyasası arasındaki karşılıklı kurucu ilişkiyi anlıyoruz. Kadın doğurganlığının erkekler-topluluk denetiminde sürdürülebilmesini sağlayan modern okulların, kışlaların, spor ve eğlence mekanlarının nasıl “erkeklik değerleri”nin öğrenildiği yerler olduğunu görebiliyoruz. Dış politika ve güvenlik işleriyle ilgilenmenin ‘eril’; gönüllü yardımlaşma, insanlarla ‘empatik’ ilişkiler kurma ve kültürel farkları ‘temsil etme’ gibi işlerin neden ‘dişil’ olduğunu anlama becerisine sahip olabiliyoruz. Türkiye benzeri bir İslami hükümetle yönetilen bir İslam ülkesinde ‘*first lady*’nin başörtüsü ile katıldığı bütün devlet törenleri ve resmî kabullerde bir

'İslami fethetme' ruhu yaratarak geniş bir kesimi mutlu etmeyi başardığını ama bu arada kendi varoluşunun "sessiz ve ikincil" konumunun bir adım bile değişmediğini şaşırarak görüyoruz. Bu paradoksun nedenini "toplumsal cinsiyet" kavramı aracılığıyla sorguluyoruz: Hem iktidarın 'göstereni' hem de eş-zamanlı olarak iktidarın 'nesnesi' olmanın nasıl bir cinsiyetlenmiş iktidar pratiği ile gerçekleştiğini "cinsiyet rejimi" analizi aracılığıyla kavrayabiliyoruz.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere "toplumsal cinsiyet" çalışmaları alanı sosyal bilimlerde birçok 'zor konu'nun anlaşılmasında ezber bozucu etki yarattı: Modern çekirdek ailenin doğallığı, devletin egemenliğinin cinsiyet nötr olduğu, piyasanın kadın-erkek farkı gözetmeden rasyonel 'kâr maksimizasyonu'na dayandığı, savaşların insan hırslarına ve doğasına dayandığı için kaçınılmaz olduğu, şiddetin 'sosyo-biyolojik' olarak erkek genlerine içkin olduğu vb. söylemlerin toplumsal cinsiyet ilişkileri ile işleyen iktidar mekanizmalarıyla üretilmiş 'tahakküm söylemleri' olduğunu bize gösterdi.

"Toplumsal cinsiyet" kavramının analiz araçları büyük oranda feminist eleştiri alanından devşirildi; kadınların farklı farklı ezilme ve direniş deneyimlerini açıklamayı amaçlayan feminist kuramların ışık tuttuğu yolda şimdi daha genişleyen bir ilgi alanı oluştu: erkeklerin devlet, militarizm, serbest piyasa, aile, namus gibi erkek egemen kurumlara ve bu kurumları yeniden üreten egemen erkeklik değerlerine içerilme ve karşı durma edimlerini anlamayı da odağına alan çalışmalar ortaya çıkmaya başladı. Böylece, hem kadınların hem erkeklerin cinsiyet kimlikleri ile bağlantılı davranışlarının toplumsal kurumlar, siyasal pratikler ve ekonomik ilişkilere içselleştirilmiş iktidar ilişkileri olarak şekillenmesi kavranabilir oldu. Öte yandan *heteronormativitenin*¹ kapitalizmin ve modernitenin işleyişindeki hayati rolü toplumsal cinsiyet kavramı aracılığı ile daha eleştirel bir analize tabi tutulabiliyor.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerini açıklamayı odağına alan çalışmaların ne kadar ilginç araştırma konuları tanımlayabildiği, akademik dünyaya ne kadar kendine özgü bilgi ve veri alanı sunduğu *Mülkiye Dergisi*'nin bu sayısında somutlanıyor; bu sayıda yer alan makale, yorum, değini, görüşme ve kitap tanıtım yazıları alandaki renkliliği, çeşitliliği ve verimliliği özel örnekler ile daha belirgin hale getiriyor.

Bu sayının ilk makalesinde Zehra Yılmaz, kadın özgürlüğünün önemli bir eşiği olarak görülen kamusal alana çıkma meselesini ele alıyor. İslamcı kadınların özel alandan kamusal alana çıkmalarını kamusal alanda gerçekleştirdikleri siyasal faaliyetleri açısından ele alan makalede özel alan-kamusal alan arasındaki cinsiyete dayalı ayrımın, kadınların kamusal deneyimlerinin ev içi

deneyimlerinin bir devamı olarak örgütlendiğinde nasıl geçerliliğini kaybederek cinsiyete dayalı yeni iktidar biçimleriyle yer değiştirdiğini gösteriyor. Yaratılan alternatif kamusalıkları sivil topluma ilişkin kuramsal tartışmalarla ilişki içinde ele alan Yılmaz, kadınlar arası farklılıkların eşitlik talepleri açısından yaratabileceği engelleri ortaya koyuyor; bunu yaparken bu farklılıkların bazı ortaklıklar zemininde buluşabileceği örneklerle de dikkat çeken yazar okuru bu ortaklıklar üzerinde düşünmeye kışkırtıyor.

Temanın ikinci makalesi, toplumsal cinsiyete dayalı iktidar yapılarının yalnızca kadınları değersizleştiren hiyerarşiler kurmadığı, erkeklerin de birbirinden farklı düzeylerde değer atfedilen kimlik kategorileri yoluyla bu hiyerarşilerin bir parçası olduğu iddiasından hareketle kaleme alınmış. Bu iddianın, derinlemesine görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen bir alan çalışmasına dayanıyor olması çalışmayı Türkiye’de toplumsal cinsiyeti kuran erkeklik algılarını kavramak açısından daha da değerli kılıyor. Yazar Beril Türkoğlu hegemonik erkeklik kavramsallaştırmasının cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri tarafından nasıl kurulduğunu gösterirken, paylaşılan bir ideal olarak hegemonik erkekliğin uzağına düşen erkekliklerin-erkeklerin deneyimlediği “başarısızlık” halinin cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini de anlatılar üzerinden ortaya koyuyor.

Canan Dural Tasouji, makalesinde tarihyazımının büyük harfle tarihe yönelik eleştiriler doğrultusunda tarih anlatısında görünür olmayan ve sesi duyulamayan özneleri ve mikro alanları içererek çoğullaşması üzerinde duruyor. Özel olarak kadınların gündelik hayat incelemelerinde ele alınışı üzerinde duran Dural Tasouji, kadınların tarihe dâhil edilme biçimleri hakkında kuramsal bir özet sunarken aynı zamanda kadınların yaşam deneyiminin merkeze alınması yoluyla eleştirel feminist bir perspektiften tarihyazımının teorik ve demokratik olanakları üzerinde duruyor.

Yorum yazılarından ilkinde Alev Özkazanç ufuk açıcı olduğu kadar kafa karıştırıcı da olabilen Judith Butler üzerine bir okuma önerisi sunuyor. Butler’ın *Cinsiyet Belası*, *Galeyana Gelen Konuşma*, *İktidarın Psşik Yaşamı*, *Maddeleşen Bedenler* ve *Cinsiyeti Bozmak* isimli eserlerinde sorunsallaştırılan performatif eylem, cinsiyet, kırılabilirlik-yaralanabilirlik gibi kavramlar üzerinden iktidarı kavramanın ve ona direnişin post-yapısalcı yollarına, yani iktidarı içeriden, iktidara özgülenmiş araçlarla dönüştürmenin imkânlarına ışık tutuyor. Post-yapısal teori ve radikal demokrasi arasındaki ilişkiyi görünür kılan Özkazanç’ın bu yazısının, Butler okumalarına yeni başlayanlar ya da teorinin karanlık labirentlerinde yolunu kaybedenler için olduğu kadar, genel olarak Butler, özel olarak da cinsiyetin siyaseti üzerine yeniden düşünmek isteyenler için faydalı bir başvuru metni olacağını düşünüyoruz.

Oya Aydın, genel ahlak kavramının hukuksal anlamına odaklanarak feminist bir eleştiri getiriyor. Bu yazı özellikle son dönemde siyasetin gündemini meşgul eden özel yaşam ve kamu yararı kavramlarının çizdiği çerçevenin sınırlarını aşarak genel ahlaka daha geniş bir perspektiften bakabilmek için önemli saptamalar sunuyor. Yasalardan, anayasalara, hatta insan hakları sözleşmelerine kadar giren genel ahlak kavramının “objektif”liğini tartışmaya açan yazısında Aydın, “kimin ahlakı?” sorusuna yanıt arıyor.

Çiler Dursun tarafından kaleme alınan sonraki yazı 2013 yılında başlayan *GENOVATE: Transforming Organisational Culture for Gender Equality in Research and Innovation* başlıklı AB FP7 projesi kapsamında yapılan eylem yönelimli alan araştırmasının ilk sonuçlarını ortaya koymakta. Amacı Ankara Üniversitesi’nde toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizlikleri araştırmak ve bu çerçevede uygulanacak *Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı* doğrultusunda cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak olan proje, Türkiye’de ilk kez Ankara Üniversitesi’nde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması (*mainstreaming*) perspektifini hem akademik hem de kurumsal düzeyde yerleştirme girişimi olarak oldukça önemli.

In Memoriam başlıklı sayfalarımızda geçtiğimiz Ağustos ayında aramızdan ayrılan Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı’nın eski öğrencilerinden, “Anneanne-Sırlarını Eskitmiş Aynalar” kitabının yazarlarından, *Eksik Etek* dergisini çıkaranlardan, Feminist Anneler, Ankaralı Feministler gibi grupların üyesi ve Nevbahar ve Hazar Fuad’ın annesi Satı Atakul’u anıyoruz. Satı Atakul’un “Kadın Çalışmaları Öğrencisi Olmak” isimli makalesi, onun kendi kadınlığını ve bir varoluş olarak kadınlığı keşfe çıktığı feminist yolculuğun seyrüseferini anlatıyor. Bu makalenin yanı sıra, anısını yaşatmak amacıyla oluşturulan ve ilk olarak 2014 yılında verilecek olan “Satı Atakul Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Makale Ödülü”nün duyurusu da sayfalarımızda yer alıyor.

Ezgi Sarıtaş, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) ve Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı öğretim üyelerinin son dönemde yazmış oldukları kitaplar üzerinden kapsamlı bir değerlendirme yapıyor. Toplumsal cinsiyete ilişkin farklı alanlara dair derinlikli araştırmalar üzerinden gerçekleştirilen bu değerlendirme adeta feminist kuramın ve siyasetin güncel bir panoramasını sunuyor. Bu değerlendirme yazısında ele alınan eserler feminist araştırmacılar açısından alana ilişkin önemli kaynakları ortaya koyuyor.

Temada Funda Şenol Cantek tarafından gerçekleştirilen iki önemli söyleşi yer alıyor. Bunlardan ilkinde Funda Şenol Cantek ve KAOS-GL, LGBT hareketi, hareketin Türkiye’deki durumu, Onur Yürüyüşleri ve Homofobi Karşıtı Gün

gibi kurumsallaşma çabaları sonucunda LGBT bireylerin toplumda görünürlük kazanması, hak talepleri ve feminist akademi ve politikayla ortaklıklar gibi önemli konular üzerinde konuşuyorlar. İkinci söyleşi Türkiye’de bir üniversite bünyesinde kurulması bakımından bir ilk olan “Cinsel Tacize ve Saldırıya Karşı Destek Birimi (CTS)” hakkında. Funda Şenol Cantek’in sorularını yanıtlayan CTS Koordinatörü ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Gülriz Uygur, birimin amacı ve işleyişi hakkında bilgiler veriyor.

Toplumsal Cinsiyet temalı bu sayının başucunuzda bulunmasını dileyerek, katkıda bulunan herkese çok teşekkür ediyoruz.

Pınar Melis Yelsalı Parmaksız
Serpil Sancar

Sonnot

¹ Heteroseksüelliğin toplumsal ve doğal norm olarak kabul edilmesine dayalı kültürel yapı. Buna göre insan kadın ve erkek olarak birbirini tamamlayan iki ayrık ve ziddına yönelimli cinsiyetten oluşur ve bu biyolojik bir gerçekliktir, dolayısıyla kaçınılmaz olarak kabullenilmesi gereken toplumsal sonuçların –heteroseksüel evlilik gibi- kabulünü barındırır.